

J. K. Tamminen

PERINTÄMIES EI SOITA KAHDESTI

1990-luvun lama
Suomessa

MINERVA

Perintämies ei soita kahdesti

J. K. Tamminen

PERINTÄMIES EI SOITA KAHDESTI

1990-luvun lama
Suomessa

Suomen tietokirjailijat ry on tukenut tämän teoksen kirjoittamista.

www.minervakustannus.fi

© J. K. Tamminen ja Minerva Kustannus Oy, 2021

ISBN 978-952-375-220-7

Ulkoasu ja taitto: Taittopalvelu Yliveto Oy

Painettu EU:ssa, Printon Trükikoda 2021

SISÄLLYS

Lukijalle	7
Kultainen 80-luku ja kasinotalous	13
Itku pitkästä ilosta	21
Valtaa edes nurkka	31
Suomi Pohjolan Japani?	39
Pankkilakko	43
Punapääoman tuho	47
Skop ja vauhdin hurma	59
Osataan sitä paremmissakin piireissä	75
Sorsa lentää apuun	83
Voi Iiro, mitä menit tekemään	89
Sirppi vai vasara?	103
Iltalypsyn aika	109
Roskia pankeissa	117
Huutokauppa-aalto	123
Ulosottomiehenä kentällä	131

Haasteellinen työ	137
Koiviston konklaavi	143
Konkurssi teoriassa ja käytännössä	151
“Voi voitettuja”	157
Pääministerin uudenvuodenpuhe 1993	163
Takuumiehet	169
”Vedetään vaikka toisen pää pinnan alle”	173
Koko perheen häpeä	177
Saattohoitoa	183
Pesänhoitajia ja pesänjakajia	189
Pakettiautot ja kaupпамiehet	195
Perintämiehiä on monenlaisia	199
Oikealla asialla: Velallisten Tuki ry ja Takuusäätö	205
Syrjäytyneet.	207
Tuonpuoleiseen	215
Työ tekijäänsä kiittää	219
Ajankuvaa Ralf Sundin ja Iiro Viinasen seurassa	225
Lopuksi	231
Kirjalliset lähteet	239
Henkilöhakemisto	243

LUKIJALLE

TÄMÄ KIRJA SAI alkunsa vuonna 1996. Olin muutamaa vuotta aikaisemmin menettänyt omaisuuteni ja sen myötä kotini. Se tapahtui 1990-luvun laman aikana ja osittain sen seurauksena.

Vuonna 1979 alkanut yrittäjyyteni sukelsi vuonna 1992 konkurssien syövereihin. Myös parisuhteeni oli päättynyt surkealla tavalla, ja uusi mies oli muuttanut tilalleni entiseen yhteiseen kotiimme. Itse sain mukaani velat ja ahdistuksen. Menetin elämänhallintani ja yritin itsemurhaa eräässä teollisuushallissa. Jäin onneksi henkiin, kiitos nopeasti saapuneiden ensihoitajien.

Vuoteen 1996 mennessä olin päässyt taas henkisesti jaloilleni, mutta minulla oli edelleen useiden miljoonien markkojen velat niskassani. Olin löytänyt rinnalleni tulevan vaimoni ja päässyt opiskelemaan Tampereen yliopiston tuottajakoulutukseen. Kotinamme oli opiskelija-asunto Tampereen Hervannassa. Sitä ei ollut mahdollista ulosmitata. Siltä osin ainainen pelko ja turvattomuus olivat väistyneet.

Minussa heräsi halu selvittää, mitä tapahtui suomalaisessa talouselämässä 1980-luvun noususta 1990-luvun alun syökseen. Hakeuduin erilaisiin yrittäjien ryhmiin ja yhdistyksiin. Vertaistuen tarve oli entiselle yrittäjälle suuri.

Haastattelin ihmisiä. Tapasin paljon muita entisiä yrittäjiä, joiden elämäntyö oli tuhoutunut ja tulevaisuus nujerrettu. Moni oli menettänyt työnsä ja omaisuutensa. Minua eivät kiinnostaneet niinkään ihmisten tulevaisuudensuunnitelmat vaan heidän lama-ajan kokemuksensa ja niihin kietoutuneet tarinat.

***

TUOSSA VAIHEESSA TUTUSTUIN myös kirjailija Jorma Ojahaarjuun. Hän oli ollut lamavuosina vahva kannanottaja ja julkaisi *Epävirallista Lehteä*. Päätimme kirjoittaa lamasta kirjan. Seuraavan kahden vuoden mittaan meille molemmille kuitenkin selvisi, että olimme siihen liian vihaisia.

Tuolloin elettiin takaa-ajon aikaa. Tiedotusvälineisiin revittiin otsikoita ainakin talousrikollisista, pankinjohtajista ja pankkien luottamusmiehistä.

Kansantaloudessa oli savuavia raunioita; ankara velkojen perintä oli suosiossa ja viestinnän kanavissa kuvailtiin oikeudenkäyntejä. Ilmapiiri oli masentava ja kitkerä.

Omaisuudet vaihtoivat omistajia. Entiset menestyjät muuttuivat hetkessä epäonnistujiksi. Lainojen takaajat joutuivat panemaan päänsä pölkylle. Usein perhe, suku ja ystävyys särkyivät vastuiden toteutuessa. Työttömyys ja katkeruus lisääntyivät. Kerrottiin karkeitakin tarinoita ihmisistä, jotka olivat uupunut riistäneet itseltään hengen.

Tämä kaikki vaikutti siihen, että haastattelujen ja kertomusten sävy oli lohduton ja tarinat yllätyksettömiä – niin kauhealta kuin sana 'yllätyksetön' tässä yhteydessä kuulostaakin.

***

PÄÄTİMME KIRJAILIJA OJAHARJUN kanssa, että vielä ei ollut oikea aika kirjalle lamasta. Emme kyenneet näkemään metsää puilta, emme kyenneet löytämään tarinoista ainutlaatuisuutta. Aikajänne oli liian lyhyt.

Sen sijaan päätimme toteuttaa kirjan pankkiirista ja talousrikoksista. Olin mukana työryhmässä, jossa kirjoittajan taakkaa kantoi Jorma Ojajarju. Syntyi kohun siivittämänä kirja *Aleksilta Nokalle* (Fennoten 1998). Kirja kuvaa menestyneen pankinjohtajan rikollisia toimia OKO:n Helsingin Aleksin yritysconttorissa. Kirja oli oman aikansa ensimmäisiä *true crime* -kirjoja ja herätti ilmestyessään kovan kohun. Kirjassa näkyy myös haamukirjoittajien ote. Todennäköisesti tämän vuoksi kirjailija Ojajarju kielsi kirjan haastatteluissa.

***

LAMAN VARJO ON pitkä. Vaikka 1990-luvun lamasta on kulunut vuosikymmeniä, sen laineiden voima tuntuu ja liikuttaa yhä edelleen. Lamasta muodostui yhteiskunnalle niin kallis lasku, että sen seurauksena kokonaiset yrittäjäsukupolvet ovat syrjäytyneet.

Olisi ajattelematonta sanoa, että lamavuosien aikana nujertuneet yrittäjät “jäivät tuleen makaamaan”. Tosiasia on, että suomalainen yhteiskunta ei kokonaisuutena ollut riittävän joustava 1980- ja 1990-luvun perusteellisille muutoksille. Jos

halutaan jatkaa sotilaskielellä, voidaan heidän kohtalonsa ilmaista näin: ”heidät hylättiin eturintamalle.” Suomalainen yhteiskunta ei kerta kaikkiaan pysynyt muutosten matkassa, ja sen turvaverkoissa oli perheiden kokoiset aukot.

***

MINULLE NÄMÄ KYMMENET vuodet ovat olleet velanmaksun aikaa, mutta myös uuden alkua ja toisenlaista menestystä. Kaikesta olen kiitollinen – menetyksistä, mutta myös tuskasta ja murheesta. Olen kyennyt antamaan itselleni anteeksi ja pystyn myöntämään, että minun monipuolisen yritysryppääni syöksy ja tuhoutuminen eivät olleet pelkästään laman syytä. Laman poikkeukselliset tapahtumat olivat se viimeinen aalto, joka upotti velalla ja ahdistuksella lastatun yrittäjän purteni.

Velanmaksun ohella päätin jatkaa lamaan liittyvien aineistojen kokoamista sekä laman kouriin jääneiden ihmisten kokemusten ja tarinoiden taltiointia.

***

TÄMÄ KIRJA SAATTA AVATA haavoja ja lisätä niiden aiheuttamaa katkeruutta. Kirjassa kerrotaan 1990-luvun tapahtumista eturintaman näkökulmasta, unohtamatta seuraaville sukupolville lamasta ja sen ratkaisuista aiheutunutta murhetta ja taakkaa.

Tämän vuoksi tässä kirjassa usein noustaan kohti nykyisyyttä, vaikka muistellaan lamaa. Laman vaikutukset ovat yhä

läsnä, ja yhteiskunta oppii ja vahvistuu hitaasti, toivottavasti osaltaan myös laman seurausten ymmärtämisen kautta.

***

LAMAVUOSIEN VELKOJEN PERINNÄN osalta suomalainen yhteiskunta on ollut jäätävän suoraviivainen ja ankara. Ratkaisujen pohjana olivat pelkät kitkerät numerot, joita ei sokeroitu turhan säälin sanoilla. Suomalaisen sääntöyhteiskunnan tiukka ja armoton luonne tuli todeksi, kun Suomen valtion päätöksellä velkoja ei soviteltu kansallisesti, vaan saatavia myytiin laman loppusuoralla pilkkahintaan monikansallisille perintätoimistoille.

Osa velallisista oli ehditty puristaa varoista kuivaksi kuin sitruunat, ja nyt lähtivät vielä velkojen rippeetkin muille maille odottamaan velallisen parempaa päivää. Monikansallisilla perintätoimistoilla oli varaa odottaa velallisen voimistumista. Eräs Pohjanmaalla toiminut uskovainen yrittäjä totesi minulle: ”Ei valtio suojellut laumaansa, vaan kaikki vietiin teuraalle.”

***

LISÄKSI KIRJASSA POHDITAAN tuon ajan päättäjien toimia. Presidentti Mauno Koivisto on useille lamavuosien nujertamille tuskastumisen kohde. Eräs haastateltava totesi presidentti Koivistosta: ”Meitin päämies oli huono ajomies.”

Monen katkeruutta lisäsi, että vaikka pankeille syötettiin yhteiskunnan yhteisiä varoja, tulokset yrittäjien kannalta jäivät

heikoiksi. Muutama tuona aikana pankkimaailmassa toiminut pääsi jakamaan makeaa kakkua, ja nämä muutamat ovatkin tätä nykyä miljonäärejä. Heidän vauraudenlähteistään ei juurikaan käydä keskustelua.

***

KIRJA HYÖDYNTÄÄ AIHEESTA kirjoitettujen teosten tietoa ja tunteita, mutta varsinaisen ajankuvauksen antavat laman tavalla tai toisella kokeneet haastatellut, eli kirjan varsinaiset kertojat.

Tarinat ovat paikoin rankkoja, ja osa kertojista ei ole kyennyt menemään elämässä eteenpäin. Olen suurelta osin jättänyt kertojan nimen mainitsematta. Näin asian perustelee pirkanmaalainen yrittäjä:

Kun panet nimeni kirjaan, niin taas alkaa pöhinä kylällä. Älä laita, nyt kun olen vihdoin saanut maata jalkojeni alle. Tällä kertaa en menestystäni esittele.

***

AJATTELEN SUOMEN 1990-LUVUN lamaa niin, että aina ei ole oleellista, mitä tehtiin ja tapahtui, vaan se, miten se koettiin, ymmärrettiin ja mitä siitä opittiin. Se on tämän kirjan rakenteellinen selkäranka, ja siksi tarvitsin sen tekemiseen niin paljon aikaa.

Latvian ja Viron rajaseudulla tammikuussa 2021

J. K. Tamminen

KULTAINEN 80-LUKU JA KASINOTALOUS

1980-LUKU OLI SUOMESSA usean vuoden ajan kasvavan menestyksen ja huolettomuuden värittämää, toiveikasta aikaa.

Ennen 1980-lukua Suomi oli ollut maailmantalouden osalta varsin syrjäinen kolkka. Kansan keskuudessa kulutuksen kasvu oli ollut pitkään hallitun varovaista. Suomalaiset olivat tottuneet lainarahan niukkuuteen ja korkeisiin korkoihin, mikä oli osaltaan padonnut kulutuskysyntää.

Kun nousukausi uudella vuosikymmenellä alkoi, vapautuivat rahamarkkinat ja laskivat myös luottojen korot. Se loi tunteen talouden nopeasta noususta ja loi pohjaa lisääntyvälle kulutukselle. Huomattiin, mitä kaikkea oli oltu vailta ja mitä kaikkea nyt haluttiin hankkia. Rahan liike ja talouden kasvu muuttivat suomalaista yhteiskuntaa nopsaksi ja liikkuvaiseksi.

Rolf Kullberg kuvaa tilannetta 1980-luvun toisella puoliskolla:

Samalla kun keskikorkosäätely lopetettiin kokonaan kotimaisella puolella, annettiin teollisuudelle ja

varustamoille oikeus ottaa vapaasti pitkäaikaista ulkomaista luottoa, jonka maturiteetti eli laina-aika oli vähintään viisi vuotta.

Emme siinä vaiheessa pystyneet näkemään, miten mullistava vaikutus näillä kahdella päätöksellä sittemmin tulisi olemaan. Luotonsaannin helpottuminen vaikutti osaltaan – kansainvälisen suuntauksen lisäksi – jo seuraavan vuoden alussa suhdannenousuun, joka voimakkuudeltaan ja kestoltaan oli melkein ainutlaatuinen ja lopulta johti tunnettuun ylikuumenemiseen. (Kullberg, Rolf: ...ja niin päättyi kulutusjuhla. WSOY 1995, s. 23.)

Tuolla kultaisella vuosikymmenellä elettiin nautiskellen hetkessä. Ensimmäistä kertaa niin monella oli nyt mahdollisuus hankkia aiemmin haaveiksi jääneitä tuotteita, palveluja, asuntoja, kiinteistöjä ja niin edelleen.

Kasvava kulutus sekä monipuolistuneet ja helpottuneet luotonsaannin mahdollisuudet lisäsivät entisestään kulutusta, jonka kohteina olivat muun muassa autot, moottoripyörät, kodinkoneet ja matkailu. 1980-luvun koteihin ilmaantuivat sauvasekoittimet, videonauhurit, stereolaitteet, mikroaaltouunit ja monet muut elämää helpottavat ja mukavuutta lisäävät laitteet.

Kilpailu markkinoilla oli kovaa ja hinnat markkinahenkisiä, mikä lisäsi entisestään halua ja kykyä kuluttaa. Lisäksi pienhankintojen rahoittamiseksi tarjottiin uusia, mutkattomia kulutusluottoja ja luottokortteja. Syntyi oikea “kulutusjuhlan” tunnelma.

KASVAVASSA MÄÄRIN KULUTUS ohjautui myös asuntoihin ja kiinteistöihin. Tämän seurauksena kohteiden hankintahinnat kohosivat. Tähän vaikutti osaltaan myös valtio mahdollistamalla tietyiltä osin lainakorkojen vähentämisen verotuksessa. Tuolloin toisteltiin, kuinka “on järkevää ottaa velkaa, kun sen saa vähentää verotuksessa”. Tässä hokemassa oli mukana totuuden siemen, mutta vielä enemmän vaarallista liioittelua. Velka on kaikissa oloissa kyettävä maksamaan, ja rahalla on aina hintansa. Suhdanteista riippuen velanhoitokustannukset vaihtelevat helposta ylivoimaiseen. Oman osansa tekivät erilaiset kiinteistöhuijarit, joiden jäljiltä pankkien käsiin jäi myöhemmin 1990-luvulla roppakaupalla arvottomiksi paljastuneita kiinteistöjä.

Kultaisella 1980-luvulla varallisuuden kasvu piti velkojen ja vakuuksien suhteen olla vielä oikeassa suhteessa. Valitettavasti tässä kaavassa oli mukana vaarallinen tekijä, eli talouden ylikuumeneminen. Alkuna tälle oli vakuuksien arvojen nousu.

Tämä taas mahdollisti yhä uusien luottojen myöntämisen ja nostamisen. 1980-luvulla kansa oppi sanalle ’pankkiiri’ kokonaan uuden merkityksen. Se oli jotain ihan muuta kuin vanhan tutun Säästö- tai Osuuspankin johtaja.

Vauhtisokeus alkoi vallata alaa.

Aiemmin rahan saatavuutta sääteli talouskehitykseen sidoksissa ollut talletuskertymä. Kun valuuttasäätely purettiin, uskottiin, että rahaa oli muka tarjolla

rajattomasti. Pankeissa ryhdyttiin kroonisen rahan ylikysynnän asemesta tarjoamaan luottoja ja etsimään luottoasiakkaita. Syntyi illuusio, että rahatalous voi täysin irtaantua reaalityaloudesta. – –

Muutos moninkertaisti samalla riskit. Luottojen ylikysyntä oli ennen automaattisesti karsinut huonoja asiakkaita ja eliminoi luottotappioita. Tarjottava riitti nyt myös huonoille. Riskiksi nousivat vaihteleva korko ja markan ulkoisen arvon muutokset.

*(Kulha, Keijo K.: *Kuilun partaalla. Suomen pankkikriisi 1991–1995*. Otava 2000, s. 23.)*

Yhä useampi ei osannut tai halunnut verrata velkojensa määrää käytössään oleviin varoihin. Ajan mittaan luottoja maksettiin luotoilla. Toisin oli ollut aikaisemmin, kun Suomessa oli rahamarkkinoiden säännöstelyn aikana vältetty merkittävät luottotappiot. Luottoina kiertävän rahan määrä oli ollut hallittua ja vakuudet hyvällä tasolla. Vakaa arvojen kehitys oli myös tarjonnut turvaa.

★★★

1980-LUVUN VAHVA TALOUSKASVU ja sääntelyiden purkaminen houkutteli esiin uusia ja usein suorastaan pitelemättömiä yrittäjiä. Paljon oli heitä, jotka kokivat, että luottojen saanti oli luonut tilanteen, jossa jokaisella yrittäjällä oli näytön paikka. Moni vain ymmärsi tuon näytön merkityksen itsekkäästi, ja luotolla ostettu menestys näkyi lähinnä ulkoisesti.

Monet äkisti rikastuneet tai itsestään sellaisen kuvan luoneet halusivat nostaa sosiaalista luokkaansa. Elettiin haaveiden ja toiveiden tavoittelemisen aikaa. Kokeiltiin siipiä uusilla aloilla. Kulutettiin ja nautittiin. Näin muistelee eräs noina kasvun vuosina isoa kampaamoja Helsingissä johtanut naisyrittäjä:

Tukkurit kutsuivat jatkuvasti juhlimaan. Viinintuntijoita alkoi olla joka paikassa. Juhlien vakiotapahtuma oli viinien maistelu ja niistä keskusteleminen.

Miehillä oli takatukkia ja naisilla korkealle nousevia farkkuja. Kaikki olivat omalla tavallaan niin kauniita ja onnellisia.

Porukoilla alkoi olla luottokortteja. Syntyi uusia mahdollisuuksia. Oli tilaa elää ja hengittää. Hienoa aikaa!

Media lähti nousun vuosina innolla mukaan, ja uusrikkaita liikemiehistä kertovia menestystarinoita julkaistiin läheltä kukaan kaikissa medioissa. Välillä suorastaan nololla tavalla nostettiin esiin erikoisia tyyppisiä ja innostuttiin heidän ylimielisestä suhtautumisestaan perinteisen suomalaisen elämäntapojen realiteetteihin. Nuorilla menestyjiksi ilmoittautuneilla miehillä saattoi olla rekvisiittanaan monokkeleja, kävelykeppiä tai jotain muuta nousukasmaista.

Yrittäjä Helsingistä muistelee:

Se, kuinka paljon mainostoimistot, autojen maahantuoja, vakuutusyhtiöt ja monet muut juottivat asiakkaita,

oli suorastaan kuormittavaa. Käytiin usein erään vakuutusyhtiön bileissä. Kerran juhlittiin vakuutusyhtiön edustussaunassa, saarella Helsingin edustalla. Myös tuona iltana ryypättiin ja syötiin valomerkkiin asti. Valomerkki tarkoitti sitä, että kun emäntä lähetti mantereelle, illan isäntä rikkoi viinakaapin lukot ja meno sen kuin kiihtyi. Minulle ei koskaan selvinnyt, kuinka pääsin takaisin kotiin.

Jossain vaiheessa nostimme vakuutusyhtiöstä lainaa erilaisiin onnettomiin liiketoimiin. Jos projektit menivät kiville, niin ei niitä pitkään murehdittu. Haettiin pankista lainaa uudella tarinalla – ja taas mentiin!

★★★

LIIKENTEESSÄ ALKOI NÄKYÄ yhä hienompia autoja, ja isot amerikkalaiset veneet olivat nousukauden kova sana. Noina aikoina komeimpien autolehtien kannet olivat lakattuja. Lehtien kansikuvissa oli edustusluokan autoja. Näin muistelee erään pienen, mutta komean autolehden kustantaja:

Kerran lähetti toi päätoimittajalle toimitukseen vaaleanpunaisen kirjekuoren ja kuohuviinipullon. Kuoren sisältä löytyivät lentoliput ja kutsu tulla viikonlopuksi Monacoon tutustumaan erään tunnetun automerkin uutuusmalliin.

Näin noita vanhoja hyviä aikoja muistelee lahtelainen yrittäjä:

Meillä oli porukalla ostettu Cadillac Fleetwood Brougham ja muutama selvä kuski aina saatavilla. Kun haettiin lainoja – ja niitä saatiin paljon – niin Cadillac oli kiva koukata pankin eteen. Tuohon aikaan se kertoi osaamisesta ja menestyksestä. Välillä autolla kuskattiin pankkiireja heidän ilokseen. Johtajat kiillottivat meidän Cadillac omaa kuvaansa ja samalla huomaamattaan sitoutuivat meihin yhä enemmän.

Pohjalainen yrittäjä kertoo:

Ostin erään metsäyhtiön johtokunnan komian mustan Mersun. Siinä oli verhot ja lipputanko. Mercedes oli varustettu hivenen suuremmalla koneella, joten oli se mukavaa kuunnella moottorin hörinää. Sillä pirssillä kun päästeli, niin osasi porukka kauniisti suhtautua. Oli sillä pehmeä matkata, kun Seinäjoen takaa laskeuduttiin Helsingin pyörteisiin.

